

Сергій Шумило

## ●

# «ЗВИЧАЙНИЙ ФАШИЗМ», АБО «РУССКІЙ МІР» МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХА КІРІЛА ЯК АПОЛОГІЯ АНТИХРИСТІЯНСТВА, КСЕНОФОБІЇ ТА НАСИЛЬСТВА

DOI: 10.58407/litopis.240215

© С. Шумило, 2024.СС BY4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7041-7766>

**Мета.** У статті аналізується «Наказ XXV Всесвітнього російського народного собору» під назвою «Настоящее и будущее Русского мира», затверджений делегатами ВРНС 27 березня 2024 р. у Залі церковних соборів Храму Христа Спасителя в Москві під головуванням московського патріарха Кіріла Гундяєва. Простежено розвиток та аналізуються основні ідеологічні постулати сучасної російської фундаменталістсько-войовничої доктрини «русского міра», яка активно впроваджувалася в Московській патріархії Кірілом Гундяєвим та ФСБ з кінця 1990-х років і яка стала ідейним обґрунтуванням російської агресії проти України та геноциду українського народу в 2022–2024 рр. Автор доходить **висновку**, що прийнятий 27 березня 2024 р. документ є безпрецедентним як такий, що вийшов під егідою керівництва РПЦ МП і отримав найвище благословення й санкціонування від патріарха та інших ієрархів Московського патріархату. Автор статті зазначає, що цей документ за своєю суттю нагадує та частково копіює програмні документи пронацистського церковного руху 1930–1940-х рр., відомого під назвою «Німецькі християни» (нім. – Glaubensbewegung «Deutsche Christen»); він суперечить Євангельському вченню, християнському світосприянню та православному богослов'ю і є відвертою апологією антиєвангельських ідей. Зокрема, автор звертає увагу на те, що в документі війна Росії проти України проголошується як «священна війна», чим очільники Московського патріархату намагаються легітимізувати та «сакралізувати» її. При цьому розробниками документа цілковито заперечується право на окреме існування України та українського народу. Натомість проголошується повернення до старої, анахронічної та антинаукової імперсько-міфологічної доктрини «триєдності російського народу». Московський патріарх Кіріл та інші розробники документа заявляють, що «після завершення СВО вся територія сучасної України має увійти до зони виняткового впливу Росії», а «можливість існування на цій території» самостійної Української держави «має бути повністю виключена». Проголошуючи претензії на глобальне лідерство Росії в «новому світовому порядку», автори документа заявляють про власну «духовно-цивілізаційну» винятковість «русского міра», його «тисячолітнє царювання» на землі та роль «Катехона» («Стримуючого світову тайну беззаконня»). За **висновком** автора статті, затвердженої керівництвом РПЦ МП документ, посягаючи на свободу нації до самовизначення, свободи й незалежності, заперечує саме право існування українців як окремого народу, ігнорує історичні процеси розвитку його культурної самобутності та державності. Крім того, зазначені в цьому документі постулати підпадають під низку псевдохристиянських еретичних учень, які неодноразово були засуджені багатьма святими отцями православ'я. Автор статті наголошує, що спроби з боку керівництва Московського патріархату «сакралізувати» і наділити сучасну Російську Федерацію та її правлячий злочинний режим «месіанськими» ознаками засвідчують, що воно намагається штучно витворити нову громадянську релігію, яка назовні прикривається середньовічними християнськими термінами, але за внутрішньою суттю є антихристиянською та антиєвангельською. Крім того, прийнятий документ за своїми ознаками є неофашистським і неонацистським, містить заклики до ксенофобії, расизму, насильства та геноциду. За висновком автора, московський патріарх Кіріл Гундяєв був тим, хто сформулював і подав Путіну та його оточенню нову войовничу фундаменталістську квазірелігійну ідеологію, яка була взята на озброєння путінським режимом у його агресії проти України, і яка тепер є причиною геноциду та смертей десятків тисяч мирних українських жителів.

**Ключові слова:** Руський мір, Кіріл Гундяєв, Владімір Путін, Олександр Дугін, РПЦ МП, ВРНС, Московський патріарх, РФ, російська агресія, геноцид.

Один із важливих етапів у формуванні російської квазірелігійної неофашистської доктрини «русского міра», яка за задумом має стати офіційною державною та релігійною ідеологією путінської РФ, стався 27 березня 2024 р. У цей день відбулася малопомітна, але знакова подія – у Залі церковних соборів Храму Христа Спасителя в Москві під головуванням московського патріарха Кіріла Гундяєва офіційно затверджено «Наказ XXV Всесвітнього Російського Народного Собору», який отримав назву «Настоящее и будущее

Русского мира». Як сказано в преамбулі цього документа, він «є програмним документом Всесвітнього Російського Народного Собору, а також наказом, адресованим органам законодавчої та виконавчої влади Росії»<sup>1</sup>.



Цей документ є безпрецедентним як такий, що вийшов під егідою керівництва РПЦ МП й отримав найвище благословення та санкціонування від патріарха та інших ієрархів Московського патріархату. Він був одностайно схвалений 488 делегатами, серед яких – понад 30 архієреїв і 60 священників РПЦ МП. Як наголосив опальний протодиякон Андрій Кураєв: «Безумовно, це офіційна позиція Російської православної церкви. Тому що все це розроблялося й схвалювалося під безпосереднім керівництвом російського патріарха. Він – голова цього Собору. У залі засідань цей документ голосували одноголосно. А там було щонайменше 20 єпископів РПЦ. Шість із них – постійні члени Синоду. Тобто половина складу Синоду була. Присутність патріарха дала більшість складу Синоду РПЦ МП. Тобто цей документ – офіційна позиція Російської церкви»<sup>2</sup>.

Розроблений та затверджений під егідою РПЦ МП документ за своєю суттю нагадує і частково копіює програмні документи пронацистського церковного руху, відомого під назвою «Німецькі християни» (нім. – Glaubensbewegung «Deutsche Christen»). Зокрема певна схожість простежується з т. зв. «Директивами» від травня 1932 р. і «10 основними принципами» від травня 1933 р., де підтримувалася нова імперсько-релігійна доктрина Третього Рейху, «сакралізувалися» й благословлялися експансіоністські та ксенофобські ідеї, санкціонувалися уніфікація церкви та держави, синтез християнства та німецького націонал-соціалізму. Рух «НХ» фактично дистанціювався від Євангельських заповідей миру, любові й прощення як таких, що роблять народ слабким. Вони прагнули монополізувати статус єдиної імперської церкви, поставивши її на служіння інтересам гітлерівського режиму та нацистської Німеччини<sup>3</sup>. Очевидно, що деякі з авторів нового засадничого документа РПЦ МП надихалися цими зразками та ідеями. Принаймні, один із його розробників О. Дугін, який є членом Президії «Всесвітнього Російського Народного Собору» (ВРНС), ніколи не приховував своїх симпатій до ідей фашизму, раннього нацизму та окультизму, упродовжуючи їх у переосмисленому вигляді до своїх квазірелігійних фундаменталістських концепцій<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Наказ XXV Всемирного русского народного собора «Настоящее и будущее Русского мира». *Русская Православная Церковь: Официальный сайт Московского Патриархата* (далі – РПЦ; ОС МП). 2024. 27 марта. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6116189.html>.

<sup>2</sup> Зависимость убеждений от геолокации. *Блог протодиакона Андрея Кураева*. 2024. 1 апреля. URL: <https://diakuraev.livejournal.com/4484544.html>.

<sup>3</sup> Meier K. Die deutschen Christen: Das Bild einer Bewegung im Kirchenkampf des Dritten Reiches. Halle: Gött., 1964; Ulbricht J.H. Deutschchristliche und deutschgläubige Gruppierungen. *Handbuch der deutschen Reformbewegungen: 1880–1933* / Hrsg. D. Krebs u. a. Wuppertal, 1998. S. 499–512; Бровко Л.Н. Немецкая Евангелическая церковь и национал-социализм. *Новая и новейшая история*. 2010. № 1. С. 71–93; Бровко Л.Н. Немецкие христиане. *Православная энциклопедия*. Москва: ЦНЦ «Православная Энциклопедия», 2017. Т. 48. С. 632–636.

<sup>4</sup> Shenfield S.D. Russian Fascism: Traditions, Tendencies, Movements. Armonk: M.E. Sharpe, 2001. P. 195; Умланд А. Три разновидности постсоветского фашизма. *Современные интерпретации русского национализма* / Под ред. М. Ларюель. Stuttgart, 2007. С. 129–170; Умланд А. Постсоветские правокстремистские контрэллиты и их влияние в современной России. *Неприкосновенный запас*. Москва, 2008. № 1. URL: [http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz\\_57/2286-postssovetkie-pravoekstremistskie.html](http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_57/2286-postssovetkie-pravoekstremistskie.html); Якубова Л. Дугінізм: у лабіринтах неоевразійських інтерпретацій конструкта «русский мир». *Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви*. Київ: КЛЮ, 2018. С. 44–67; Лакер У. Путинизм. Россия и ее будущее с Западом. *Негласные войны*. С. 82–87. URL: <https://www>.

Презентуючи цей документ перед винесенням на голосування, московський патріарх Кіріл Гундяєв так охарактеризував його значення: «Накази складаються з восьми розділів і стосуються Спеціальної військової операції, Російського світу [Русского міра], зовнішньої політики, сімейної, демографічної та міграційної політики, освіти та виховання, екологічного, просторового й містобудівного розвитку ... Головне завдання цих наказів, як і багаторічна діяльність усього Всесвітнього Російського Народного Собору, – це захист і зміцнення Російського світу. Розділення та ослаблення російського народу, позбавлення його духовних і життєвих сил завжди призводило до ослаблення та кризи Російської держави. Тому відновлення єдності російського народу, а також його духовного та життєвого потенціалу є ключовими умовами розвитку Росії та Російського світу в XXI столітті»<sup>5</sup>.

### Апологія антихристиянства, ксенофобії та насильства

Санкціонований патріархом та ієрархами РПЦ МП документ по суті суперечить Євангелському вченню, християнському світосприйняттю та православному богослов'ю і є відвертою апологією антиєвангелських ідей насильства, ксенофобії та геноциду, через що він потребує більш детального аналізу та коментування:

1. У першому пункті, який називається «Спеціальна військова операція», уперше в офіційних документах під егідою Московського патріархату російську військову агресію проти суверенної України названо «війною» (донедавна в РФ було заборонено використовувати слово «війна» для позначення російського військового вторгнення в Україну). Більше того, «військова операція» і геноцид українського населення названі тут «священною війною» (раніше у своїх проповідях патріарх Кіріл називав війну Росії в Україні «метафізичною та екзистенційною боротьбою сил добра зі злом»). Зокрема, у документі сказано: «3 духовно-морального погляду Спеціальна військова операція є Священною війною, в якій Росія та її народ, захищаючи єдиний духовний простір Святої Русі, виконують місію “Утримувача” (ц.-слов'янськ. – «*удерживающего*; див.: 2 Фес. 2:7 – С.Ш.), який захищає світ від натиску глобалізму та перемоги зануреного в сатанізм Заходу». Також у документі проголошується, що «Спеціальна військова операція є новим етапом національно-визвольної боротьби російського народу» проти «колективного Заходу, що ведеться на землях Південно-Західної Русі від 2014 р. У ході СВО російський народ зі зброєю в руках відстоює свої життя, свободу, державність, цивілізаційну, релігійну, національну та культурну ідентичність, а також право жити на власній землі в межах єдиної Російської держави». Заперечуючи право українського народу на власну ідентичність, самостійність і державність, документ проголошує, що «після завершення СВО вся територія сучасної України має увійти до зони виняткового впливу Росії». «Можливість існування на цій території самостійної Української держави «має бути повністю виключена», – заявляють московський патріарх Кіріл та інші автори документа.

Кожна фраза цього пункту цілковито суперечить базовим для християнства «Десяти заповідям» («не вбий», «не вкради», «не свідчи неправдиво», «не пожадай чужого») і Євангелським ідеалам любові, миролюбства, прощення, взаємоповаги та ненасильства. Адже будь-які військові вторгнення, агресія, убивства й насильство з погляду Євангелія не можуть називатись і виправдовуватись як «священні». Це суто язичницький підхід, де культу війни надавались особливі «сакралізація» та «освячення», що в корені суперечить вченню Христа. Імовірно, не випадково в цьому документі, розробленому під егідою керівництва РПЦ МП, узагалі відсутні згадки імені Христа та посилання на Євангеліє. Варто зауважити, що термін «расова священна війна» (англ. – Racial Holy War, RaHoWa) є досить поширеним серед сучасних неонацистських антихристиянських рухів язичницько-окультного спрямування. Ураховуючи схильність деяких розробників документа до таких ідей (О. Дугін і К<sup>0</sup>), не можна виключати, що саме вони стали натхненниками цих антиєвангелських формулювань. Водночас, цей документ заперечує затвержені в 2000 р. «Основи соціальної концепції РПЦ», де у восьмому розділі під назвою «Війна і мир» зазначено, що «війна є злом», а «вбивство, без якого не буває воєн», розглядалося як «тяжкий злочин перед Богом» (п. VIII.1), через що «священнослужителі та канонічні церковні структури не можуть надавати допомогу державі, співпрацювати з нею» у питанні «політичної боротьби», «ведення громадянської війни чи агресивної зовнішньої війни» (п. III.8.2), адже «Церква прагне здійснювати миротворче служіння ... також протистойть пропаганді війни й насильства, як і різним проявам ненависті, здатної спровокувати бра-

lander.odessa.ua/doc/laker-putinizm-rossiya-i-ee-budushchee-s-zapadom.pdf; Атанесян Г. Фашизм, езотерика, троллинг. Справедливо ли связывать идеи Дугина с идеологией Кремля. *BBC News: Русская служба*. 2022. 27 августа. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-62692348>.

<sup>5</sup> Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на внеочередном соборном съезде Всемирного русского народного собора. РПЦ: ОС МП. 2024. 27 марта. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6116021.html>.

товбивчі зіткнення» (п. VIII.5)<sup>6</sup>. Отже, схвалення очільниками Московського патріархату загарбницької війни й убивств десятків тисяч мирних мешканців в Україні, яке вони називають «священною війною», свідчить про викривлення й спотворення ними православно-гірочення та невiру в базові засади християнства.

2. У другому пункті документа, названого «Російський світ» («Рускiй мiр»), проголошується iснування окремої російської духовно-культурної «цивілізації» («русского мiра» або «російської ойкумени»), відмінної від інших християнських і навіть православних народів. Проповідуючи власну «цивілізаційну» винятковiсть, автори документа проголошують, що «Росія є творцем, опорою та захисником Російського світу. Межі Російського світу як духовного та культурно-цивілізаційного феномену значно ширше державних кордонів як нинішньої Російської Федерації, так і великої історичної Росії. Поряд із розпорощеними по всьому світу представниками російської ойкумени, Російський світ включає всіх, для кого російська традиція, святині російської цивілізації та велика російська культура є вищою цінністю й сенсом життя».

Ця ідея закладена в основу виправдання сучасного російського експансіонізму. «Відновлення єдності російського народу» оголошується «ключовими умовами виживання й успішного розвитку Росії та Російського світу в ХХІ столітті». При цьому, наслідуючи теоретиків окультно-містичної течії в німецькому націонал-соціалізмі, які проголошували «вiдродження» хіліастичного «Тисячолітнього Рейху» (нім. – Tausendjähriges Reich), автори документа сповідають теорію про «побудову тисячолітньої російської держави», яка, за їх переконанням, «є найвищою формою політичної творчості росіян як нації». Таке «тисячолітнє царство» в особі Росії проголошується апокаліптичним «Утримуючим світову таємницю беззаконня» (Катехон, від грец. ὁ κατήχων), здатним зупинити воцаріння у світі «антихриста». Цю маргінальну теорію вже багато років популяризує в середовищі РПЦ МП окультист О. Дугін, який вважає, що Росія має протистояти «світовій змові євреїв і масонів» (улюблене гасло А. Гітлера). Але тепер вона вперше публічно озвучена та санкціонована на офіційному рівні від імені керівництва Московського патріархату. У документі, зокрема, проголошується: «Вищий сенс існування Росії та створеного нею Російського світу – їхня духовна місія – полягає в тому, щоб бути всесвітнім “Утримувачем”, який захищає світ від зла». В іншому місці декларується, що «з духовно-морального погляду Спеціальна військова операція є Священною війною, в якій Росія та її народ, захищаючи єдиний духовний простір Святої Русі, виконують місію “Утримувача”, що захищає світ від натиску глобалізму й перемоги зануреного в сатанізм Заходу».

Ці уявлення – про власну «духовно-цивілізаційну» винятковiсть «русского мiра», його «тисячолітнє царювання» на землі та роль «Катехона» («Стримуючого світову таїну беззаконня») – підпадають під низку псевдохристиянських еретичних учень, які неодноразово були засуджені багатьма святими отцями православ'я. Зокрема заяви про «духовно-цивілізаційну» винятковiсть росіян та «русского мiра» підпадають під анафему на ересь етнофілетизму, виголошену на Помісному Константинопольському Соборі в 1872 р. Акцент же на «мілленаризмі» Росії (який не відповідає історичній дійсності) є перенесенням на православний ґрунт еретичних хіліастичних уявлень про «Тисячолітнє царство на землі», що неодноразово засуджувались отцями Церкви як неправославні, оскільки під таким «царством» у православному богослов'ї прийнято розуміти Вселенську Церкву, а не якесь із земних державних утворень. До того ж, як уже було зауважено вище, тут простежується вплив еретичної хіліастичної теорії про «Тисячолітній Рейх». Крім того, уявлення про Росію як єдине в світі втілення «сил добра», яким протистоять «сили зла» в особі «Заходу, що віпав у сатанізм», є проявом ересі маніхейства, заснованої на ідеї релігійного синкретизму та дуалізму, де світ поділяється на протистояння протилежностей (світла й темряви, добра і зла, правди та кривди). Так само суперечить православному віровченню й проголошення Росії певним «Катехоном», оскільки під таким «Стримуючим беззаконня» в богослов'ї зазвичай розуміють дію благодаті Духа Святого, яка впливає на духовно-моральний стан людства та його прагнення до добра, через що Святий Дух не відходить від нього, а сили зла не отримують у ньому легалізації (свт. Іоанн Златоуст, блж. Феодорит Кирський, свт. Фотій Константинопольський, свт. Феофан Затворник та інші під «Стримуючим» розглядали «дію Святого Духа», і навіть деякі теоретики російської консервативної думки кін. ХІХ – поч. ХХ ст. дотримувалися такого погляду, зокрема Лев Тихомиров розвивав цю думку в роботі «Апокаліптичне вчення про долі та кінець світу»)<sup>7</sup>. Натомість спроби з боку керівництва Московського патріархату «сакралізувати» й наділити сучасну Російську Федерацію та її правлячий злочинний режим такими «месіанськими» ознаками

<sup>6</sup> Основы социальной концепции Русской Православной Церкви, приняты Архиерейским Собором РПЦ 13–16 августа 2000 г. РПЦ: ОС МП. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html>.

<sup>7</sup> Тихомиров Л.А. Апокалиптическое учение о судьбах и конце мира. Христианин. 1907. № 9. С. 80–105.

засвідчує, що воно намагається штучно витворити якусь нову громадянську релігію, яка назовні прикривається середньовічними християнськими термінами, але за внутрішньою суттю є антихристиянською та антиєвангельською.

Водночас, у цих претензіях простежується прагнення спонукати до відновлення Російської Федерації в якості імперії на чолі з одноосібним (самодержавним) «верховним лідером» – імператором, подібно до встановлення диктатури Наполеона Бонапарта та проголошення ним *L'Empire français*.

3. У третьому пункті документ проголошує претензії на глобальне лідерство Росії в новому світовому порядку: «Росія має стати одним із провідних центрів багатополярного світу, який очолює інтеграційні процеси». «Як геополітичний центр Євразії», «Росія має регулювати баланс стратегічних інтересів і виступати оплотом безпеки та справедливого світопорядку в новому багатополярному світі». При цьому, у такому новому світовому порядку представниками РПЦ МП і правлячих російських політичних еліт цілковито заперечується право на окреме існування України та українського народу. Натомість проголошується повернення до старої, анахронічної й цілковито антинаукової російської імперсько-міфологічної «доктрини триєдності російського народу, згідно з якою російський народ складається з великоросів, малоросів і білоросів, які є гілками (субетносами) одного народу, а поняття “русскій” охоплює всіх східних слов’ян». За словами авторів документа, «Воз’єднання російського народу має стати одним із пріоритетних завдань зовнішньої політики Росії», а «доктрина триєдності має отримати законодавче закріплення, ставши невід’ємною частиною російської системи права. Триєдність має бути включена до нормативного переліку російських духовно-моральних цінностей та отримати відповідний правовий захист».

Отже, затверджений керівництвом РПЦ МП документ, посягаючи на даровану Богом свободу до самовизначення, заперечує саме право існування українців як окремого народу, ігнорує історичні процеси розвитку його культурної самобутності та державності. Водночас, як відзначають експерти Інституту вивчення війни (ISW), «відновлення єдності російського народу» за допомогою війни Росії проти України керівництвом РПЦ МП проголошено ключовою умовою виживання та розвитку «русского міра». Цей заклик має на меті «повномасштабне знищення української нації як такої» (геноцид) та її насильницьку військову окупацію Росією з метою остаточної асиміляції та знищення<sup>8</sup>. Тобто цей документ підпадає під ознаки ксенофобії й містить пропаганду та заклики до насильства і геноциду за національною ознакою.

4. У четвертому пункті, названому «Сімейна й демографічна політика», проголошується, що «для виживання в XXI столітті, збереження суверенітету та власної цивілізаційної ідентичності Росії необхідне стійке, а головне, інтенсивне природне зростання чисельності населення». Очевидно, ці заклики теж запозичені в ідеологів німецького націонал-соціалізму. Вирішення цього завдання авторами документа бачиться за допомогою культивування «традиційної багатодітної сім’ї». Наголошується на тому, що «держава має поставити перед собою довгострокову стратегічну мету – за сто років стійкого демографічного зростання довести чисельність населення Росії до “менделєєвських” 600 млн осіб». Прагнення «створити сім’ю, народити й виховати трьох і більше дітей має стати зримим втіленням ідей Російського світу». «Державою повинні бути вжиті вичерпні заходи» проти «абортів, статевої розбещеності й розпусти, а також содомії та різних сексуальних збочень». «Уся вітчизняна культура, насамперед масова, має працювати на створення в суспільстві культу сім’ї, багатодітності, подружньої вірності».

Навіть не згадуючи про демократичні права й свободи громадян, замість місії Церкви з добровільної духовної та моральної просвіти й виправлення населення, у РПЦ МП намагаються наділити державу тоталітарними якостями у сфері контролю за мораллю суспільства, як це було в нацистській Німеччині та комуністичному СРСР і як це є в низці сучасних ісламістських тоталітарних держав. До того ж, тут вбачається низка постулатів, характерних для німецької націонал-соціалістичної ідеології, таких, як ідея «крові та ґрунту», культ дітонародження та примноження нації, моделювання сім’ї як основи (ланки) «арійського суспільства» тощо. Безумовно, до завдань Церкви входить проповідь моральних цінностей. Однак їх нав’язування тоталітарним способом за допомогою поліцейських функцій держави суперечить принципу свободи волі людини, що проповідується Євангелієм, і є ознакою прагнення РПЦ МП перекласти із себе на державу роль моральної основи суспільства.

5. У п’ятому пункті, названому «Міграційна політика», ідеологи РПЦ МП за зразком фашистсько-расистських і ксенофобських ідей одну з головних загроз для сучасної Росії

<sup>8</sup> Russian Offensive Campaign Assessment, March 29, 2024. *Institute for the Study of War (ISW)*. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-29-2024>.

вбачають у «напливі» до країни мігрантів, зокрема з азійських країн. «Масовий наплив мігрантів, які не володіють російською мовою і не мають належних уявлень про російську історію та культуру, а отже, не здатні до інтеграції в російське суспільство, змінює вигляд російських міст, що призводить до деформації єдиного правового, культурного та мовного простору країни», – зазначається в документі. І далі: «Безконтрольний масовий наплив іноземної робочої сили призводить до заниження оплати праці корінного населення й подальшого їх заміщення мігрантами в цілих галузях вітчизняної економіки ... У найбільших містах виникають і активно розвиваються замкнуті етнічні анклавні, які є розсадниками корупції, організованої міграції». З огляду на це, автори документа проголошують «основні пріоритети нової міграційної політики» Росії: «Захист російської цивілізаційної ідентичності, єдності правового, культурного та мовного простору країни. Захист прав і законних інтересів російського та інших корінних народів Росії»; «суттєве обмеження напливу до Російської Федерації інокультурної низькокваліфікованої іноземної робочої сили. Введення принципу максимальної правової та економічної відповідальності роботодавця за інокультурних іноземних працівників, яких він наймає» тощо. Таке враження, що цей пункт цілком запозичений із програмних документів Націонал-соціалістичної німецької робочої партії (NSDAP) з її расистськими та ксенофобськими ідеями.

6. У шостому пункті – «Освіта й виховання» – знов-таки, на кшталт тоталітарних ідей нацизму, головною загрозою «русского міра» вбачається поширення «деструктивних ідеологічних концепцій та настанов, передусім, Західних». Тому «вітчизняні освітні програми, а також програми виховання мають бути очищені від них як від «чужих російському народові». «Засвоєння світоглядних ідей духовно-моральних цінностей російської цивілізації є найважливішим аспектом у націоналізації сучасних російських еліт, і навіть у вихованні майбутніх поколінь громадян Росії». «Повинна бути розроблена та впроваджена у вітчизняне викладання соціальних і гуманітарних дисциплін нова соціогуманітарна парадигма, що спирається на російську цивілізаційну ідентичність і традиційні російські духовно-моральні цінності». Для вирішення цього завдання – «побудови нової соціогуманітарної парадигми» – пропонується: «критичний перегляд західних наукових теорій та шкіл (насамперед у галузі соціальних і гуманітарних наук) на предмет відповідності суверенному російському світогляду, корисності чи згубності для зміцнення народної самосвідомості; проведення ревізії масиву гуманітарних знань, загальноприйнятих теорій та концепцій на основі їх кореляції із системою світоглядних ідей та моральних цінностей російської цивілізації; перебудову методологічних систем, стандартів та оцінок без огляду на міжнародні (а по суті, нав'язані Заходом) критерії та зразки; реформування вітчизняної системи освіти для приведення у відповідність до основних параметрів суверенного російського світогляду». Загалом нічого нового. Усе це вже проходили в нацистській Німеччині та в комуністичному СРСР.

7. У сьомому пункті під назвою «Просторовий і містобудівний розвиток», з метою «забезпечення суттєвого зростання народжуваності» проголошується завдання «просторового перетворення Росії». З огляду на це, пропонується насильницька масова депортація мешканців міст, у тому числі на окупованих Росією українських теренах, у занедбані села та селища по всьому величезному простору Російської Федерації. «До 2050 року Росія має перетворитися на рівномірно заселену й облаштовану малоповерхову країну 1000 відроджених середніх та малих міст і селищ – у Гардаріку ХХІ століття. Приміські селища мають стати основним типом поселень у країні», – проголошується в документі. Цей план передбачає «відмову від пріоритетного розвитку великих і найбільших міських агломерацій, масового зведення багатоквартирних житлових будинків, а також надконцентрації трудових ресурсів і продуктивних сил у мегаполісах; перехід до традиційного для Росії рівномірного розподілу населення та продуктивних сил по всій території країни шляхом масового переселення жителів міст у впорядковані приміські селища».

8. У восьмому пункті під назвою «Економічний розвиток» проголошується, що «головними цілями вітчизняної економіки» повинні бути «забезпечення зростання народжуваності, заселення й освоєння величезних російських просторів, забезпечення суверенітету та обороноздатності країни». Знов-таки, цей пункт дуже сильно нагадує документи нацистської Німеччини.

Аналіз документа «Настоящее и будущее Русского мира» засвідчує, що він цілковито суперечить Євангельському вченню та православному богослов'ю, є апологією антихристиянських і ксенофобських ідей та підпадає під ознаки дуалістичної ересі, заснованої, за визначенням архімандрита Кирила (Говоруна), на змішуванні релігії з політикою<sup>9</sup>. Замість

<sup>9</sup> Говорун Кирило, архімандрит. «Російський світ» як еклезиологічна ересь. *Релігійно-інформаційна служба України*. 2023. 13 січня. URL: [https://risu.ua/rosijskij-svit-yak-ekleziologichna-eres\\_n135789](https://risu.ua/rosijskij-svit-yak-ekleziologichna-eres_n135789); «Не є християнами ті, хто не прагне діалогу, а лише обвинувачує», – д-р Сергій Шумило про міжправославні стосунки. *Релігійно-ін-*

проповіді основ християнського віровчення, документ запозичує та пропагує від імені РПЦ МП неонацистські, ксенофобські й антихристиянські ідеї. Оскільки його було розроблено й затверджено за участі провідних ієрархів Московської патріархії на чолі з патріархом Кірілом Гундяєвим, цей документ є офіційним вираженням позиції РПЦ МП. Він містить геноцидну риторику і є не лише програмним документом ВРНС, але й (з офіційного благословення очільників РПЦ МП) адресується органам законодавчої та виконавчої влади РФ і легалізує пропаганду викладених у ньому ідей на рівні органів державної влади, представники яких входять до Президії ВРНС<sup>10</sup>.

### **ВРНС як підміна Церкви та «лабораторія» з розробки ідеології «руського міра»**

У грудні 2001 р. Синод РПЦ МП (до складу якого входили й архієреї УПЦ МП) спеціальним рішенням офіційно оголосив «корисним розвиток діяльності Всесвітнього Російського Народного Собору як постійно діючого союзу громадських організацій за активної участі та духовного керівництва Російської Православної Церкви»<sup>11</sup>. Тож діяльність цієї організації «під духовним керівництвом РПЦ» офіційно має благословення та повноваження від керівного органу – Синоду РПЦ МП. Головою цієї організації за статуту є московський патріарх. Як наголосив Кіріл Гундяєв під час презентації вищезгаданого «наказу», цей «Собор став дуже ефективним і по-справжньому відкритим майданчиком для обговорення багатьох проблем загальнодержавного та суспільного порядку денного, а також питань, пов'язаних із життям Російської Православної Церкви»<sup>12</sup>.

Патріарх Кіріл надає важливого значення цій організації як у житті РПЦ МП, так і російської держави<sup>13</sup>. Оскільки він, порушивши Статут, фактично скасував скликання вищого керівного органу РПЦ МП – Архієрейського Собору (не скликається після 2017 р.), то створений ним т. зв. «Всесвітній Російський Народний Собор», в якому беруть участь єпископи, священники й миряни РПЦ МП, по суті замінив цей церковний орган.

Тривалий час прийнято було вважати, що ВРНС є «маргінальною» організацією, через що її діяльності та заявам не надавалося принципового значення з боку багатьох експертів. Проте саме ця структура ще від середини 1990-х рр. під егідою РПЦ МП виступає як свого роду «лабораторія» з розробки, тестування та просування неоімперських квазірелігійних ідей, які були взяті на озброєння правлячим режимом РФ і застосовані як обґрунтування експансіонізму та війни проти України.

Постала ця організація в 1993 р. невдовзі після розпаду СРСР як спроба замінити колишню КПРС з метою консолідації російських пострадянських еліт і запровадження нової російської національної ідеї, що мала заступити стару комуністичну ідеологію. Ініціатором створення організації виступив тодішній голова Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московської патріархії, митрополит Смоленський та Калінінградський, а нині московський патріарх Кіріл Гундяєв (агентурний псевдонім в КДБ «Михайлов»). Ця новостворена організація під егідою Московського патріархату об'єднала російських релігійних і культурних діячів, науковців та представників діаспори, а головне – представників влади, силових структур і правоохоронних органів РФ. Через цю «лабораторію» й почалося в РФ випробовування та впровадження нових ідей.

До 2009 р. Головою ВРНС був московський патріарх Алексій Рідігер, а його заступником і фактичним керівником організації – митрополит Кіріл Гундяєв. Ставши в 2009 р. московським патріархом, він очолив і ВРНС.

Тривалий час заступниками Кіріла у ВРНС були протоієрей Всеволод Чаплін, відомий скандальними висловлюваннями на підтримку ядерної війни, та одіозний російський олігарх, власник телеканалу «Царьград» і спонсор тероризму в «ЛНР / ДНР» К. Малофєєв. Цього року він подав у відставку, але замість нього заступником голови ВРНС поставлений гендиректор фонду К. Малофєєва, член Суспільної палати РФ, опікунської ради Синодального відділу РПЦ із благодійності та соціального служіння й опікунської ради Троїце-Сергієвої лаври С. Рудов. Також заступниками голови ВРНС є керуючий справами Московської патріархії митрополит Воскресенський Григорій (Петров) та один із ідеоло-

формаційна служба України. 2023. 10 лютого. URL: [https://risu.ua/ne-ye-hristiyanami-ti-hto-ne-pragne-dialogu-a-lishe-obvinuvachuye-d-r-sergij-shumilo-pro-mizpravoslavni-stosunki\\_n136611](https://risu.ua/ne-ye-hristiyanami-ti-hto-ne-pragne-dialogu-a-lishe-obvinuvachuye-d-r-sergij-shumilo-pro-mizpravoslavni-stosunki_n136611).

<sup>10</sup> Див.: Омбудсман України: Російська церква та суміжні до неї організації грають за правилами пропаганди Кремля. *Омбудсман України – Ombudsman of Ukraine*. 2024. 29 березня. URL: [https://ombudsman.gov.ua/news\\_details/ombudsman-ukrayini-rosijska-cerkva-ta-sumizhni-do-neyi-organizaciyi-grayut-za-pravilami-propagandi-kremlya](https://ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-ukrayini-rosijska-cerkva-ta-sumizhni-do-neyi-organizaciyi-grayut-za-pravilami-propagandi-kremlya).

<sup>11</sup> Всемирный русский народный собор. *Patriarchia.ru – официальный сайт Московской патриархии*. URL: <https://patriarch.patriarchia.ru/vsemirnyu-russkiy-narodnyu-sobor/>.

<sup>12</sup> Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на внеочередном соборном съезде Всемирного русского народного собора. *РПЦ: ОС МП*. 2024. 27 марта. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6116021.html>.

<sup>13</sup> Президент России В.В. Путин и Святейший Патриарх Кирилл выступили на пленарном заседании XXV Всемирного русского народного собора. *РПЦ: ОС МП*. 2023. 28 ноября. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6080858.html>.

гів «русского міра» О. Щіпков, який водночас є першим заступником голови Синодально-го відділу РПЦ МП із взаємин зі ЗМІ та суспільством.

Входить до Президії ВРНС і одіозний О. Дугін – російський окультний філософ і неофашист, один із розробників сучасної російської неоімперсько-євразійської ідеології. Також до Президії ВРНС входять С. Шойгу, С. Глазьев, С. Бабурін, С. Степашин, В. Медінський, Д. Рогозін, митрополити РПЦ МП: Санкт-Петербурзький Варсонофій (Судаков), Вологодський Сава (Міхеев), Казахстанський Олександр (Могильов), Ташкентський Вікентій (Морар). Членами Ради ВРНС, окрім російських політиків і громадських діячів, також значаться митрополити РПЦ МП: Віленський і Литовський Інокентій (Васильєв), Талліннський і всієї Естонії Євген (Решетніков), Омський Діонісій (Порубай), Вологодський Сава (Міхеев).

Згідно зі звітами керівництва ВРНС, членами цієї організації є понад 100 архієреїв РПЦ МП у Росії та за її межами, а також 17 губернаторів, п'ять депутатів Держдуми РФ, 10 senatorів, 10 голів законодавчих зборів суб'єктів РФ, 45 заступників губернаторів, а також низка керівників міністерств та адміністрацій суб'єктів РФ, голів суспільних палат, 16 ректорів вишів тощо<sup>14</sup>.

Роль ВРНС суттєво зросла в 2001 р., коли його з'їзд у залі церковних соборів Храму Христа Спасителя в Москві відкрив особисто В. Путін. У роботі організації починають брати участь не лише представники РПЦ МП та громадських організацій, але й голова Державної Думи Федеральних Зборів РФ, перший заступник голови Уряду РФ, керівництво Ради Федерації, Адміністрації Президента РФ, ФСБ та МВС РФ, лідери основних політичних партій, глави суб'єктів Федерації, громадських і релігійних об'єднань РФ. Отже, організація отримала вплив як на рівні РПЦ МП, так і центральних та регіональних органів законодавчої та виконавчої влади в РФ, представники якої ввійшли до Президії та інших органів ВРНС. До того ж, ця організація отримала консультативний статус при Економічній та соціальній Раді ООН.

Саме цій організації, як уже було сказано, відведена роль чи не головної «лабораторії» з розробки доктрини «русского міра». Намагаючись бути активним учасником політичних та ідеологічних процесів у РФ, Кіріл Гундяєв намагався різнопланово пропагувати та поширювати нову ідеологію, яку він створює, зокрема перед президентом РФ та його владним оточенням, впливаючи на формування агресивної імперської ідеології путінського режиму.

Кремлівське замовлення на розробку ідеології «русского міра» було реакцією на київський «Майдан» 2004 р. Злякавшись можливого перенесення українського досвіду на російський ґрунт, Путін шукав оперття на нову імперську ідеологію та пропаганду. Серед тих, хто підказав йому цей шлях, був митрополит Кіріл Гундяєв. Отже, ще до того, як він став московським патріархом, Кіріл залучав і підтримував різних маргінальних прихильників російського імперського «месіанізму», зокрема з відверто фашистськими, неонацистськими та окультними поглядами (О. Дугін, О. Платонов та інші).

У 2005–2007 рр. експертами ВРНС було розроблено програму «Русская Доктрина», в якій, окрім ідеологічних гасел, проголошувалися конкретні завдання. Серед них – експансія РФ у «ближньому зарубіжжі», захоплення Криму, Донбасу та всієї України. Отже, війна РФ з Україною ідеологічно обґрунтувалася і готувалася принаймні від 2005 р. У 2006 р. ця «доктрина» рецензентами Московської духовної академії РПЦ МП була «оцінена як така, що не суперечить духу і вченню православ'я»<sup>15</sup>. У 2007 р. «Русская Доктрина» була прийнята як основа ідеології ВРНС під егідою Московської патріархії за безпосередньої лобістської підтримки тодішнього голови ОВЦС МП митрополита Кіріла<sup>16</sup>. А остаточно редакцію доктрини він особисто презентував на всеросійському з'їзді руху «Росія молода»<sup>17</sup>.

У цій презентованій та розпіареній митрополитом Кірілом Гундяєвим доктрині чи не вперше запроваджувалися та випробовувалися серед російського суспільства терміни «русский мір», «духовні скріпи», «єдиний історичний простір» тощо.

Ось лише кілька цитат із цього документа, який благословив і просував на різних рівнях нинішній московський патріарх:

<sup>14</sup> На съезде ВРНС Константин Малофеев представил отчет о деятельности ВРНС. *Всемирный русский народный собор: Официальный сайт*. 2024. 27 марта. URL: <https://vtns.ru/news/na-sezde-vrns-konstantin-malofeev-predstavil-otchet-o-deyatelnosti-vrns-v-2023-godu-i-rasskazal-o-p/>.

<sup>15</sup> Получена рецензія на РД із Московської Духовної академії (выполнена по поручению Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II). *Русская Доктрина: Сергиевский Проект*. 2006. 3 марта. URL: <http://www.rusdoctrina.ru/index.php?subject=9#n5>.

<sup>16</sup> Вступительное слово митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла на соборных слушаниях по проекту «Русская доктрина». РПЦ: *ОС МП*. 2007. 20 июля. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/283339.html>.

<sup>17</sup> Митрополит Кирилл рассказал студентам о «Русской Доктрине». *Русская Доктрина: Сергиевский Проект*. 2007. 9 ноября. URL: <http://www.rusdoctrina.ru/page95516.html>.

«СИМВОЛ ВЕРЫ В РОССИЮ. Россия является для своего народа духовным символом такого же порядка, как Бог, Церковь, вера. Символ веры в Россию – это кредо патриота, для которого Россия является высшей драгоценностью его жизни. Согласие с символом веры в Россию делает всех людей в определенном смысле верующими – ВЕРУЮЩИМИ В РОССИЮ».

«Официально провозглашается концепция пространства Исторической России, то есть естественного ареала РУССКОГО МИРА (нынешняя РФ плюс русские этнические анклавы – Таврия, Новороссия, Нарвская область, Латгалия, Южная Сибирь, Подкарпатская Русь, а также территории комплементарных этносов – белорусов, восточных украинцев, закарпатских русинов и др.)».

«Россия вступает на путь русской ирреденты: идеологии возвращения и воссоединения тех территорий исторической России, на которые у нее имеется историческое и моральное право и которые есть практический смысл возвращать. Для России это касается прежде всего Белоруссии, Украины и Казахстана».

«Россия должна совершить резкий разворот в отношении государств ближнего зарубежья... Необходимо признать права России на целый ряд территорий. В случае с Украиной минимальными могли бы быть претензии на Донбасс и Таврию (Крым)».

«Главными принципами обеспечения национальной безопасности являются принципы ... наступательности и экспансии».

Уся ця параноїдална маячня займає сотні сторінок і є у вільному доступі в інтернеті на однойменному сайті «Русская Доктрина»<sup>18</sup>.

Тож, як бачимо, Кіріл Гундяєв ще задовго до того, як став очільником Московського патріархату, керував процесом розробки та просування особливої російської войовничо-фундаменталістської ідеології, якою намагався проінняти Путіна та його оточення. Імовірно, саме завдяки цьому він зміг заручитися підтримкою Путіна й очолити МП у 2009 р.

Ставши в січні 2009 р. московським патріархом, Кіріл Гундяєв намагається перетворити наративи «русского міра» на ідеологічну доктрину всієї Московської патріархії. За його словами, «ядром сучасного русского міра є Росія, Україна та Білорусь», проте до цього «єдиного простору» він відносить також Молдову, Казахстан і деякі інші колишні республіки СРСР, які, згідно з ним, неодмінно потребують «відновлення єдності». «Только сплоченный Русский мир может стать сильным субъектом глобальной международной политики, сильнее всяких политических альянсов», – заявив московський патріарх Кіріл на відкритті III «Ассамблеї Русского міра» в листопаді 2009 р.<sup>19</sup>

Відтоді маніпуляція гаслами про «єдиний російський мир», «єдину святу Русь», «єдиний цивілізаційний простір», «єдині духовні скріпи» тощо набувають системного характеру, їх беруть на озброєння не лише в РПЦ МП, але й у владних структурах і спецслужбах РФ.

### «Русский мир» – «міф» чи «громадянська релігія» і ересь?

Тривалий час ідеї та наративи т. зв. «русского міра» не були зведені остаточно до цілісної концепції, виглядаючи подекуди як окремі висловлювання, доповіді та гасла різних церковних ієрархів, священників, громадських діячів і політиків. Це деяким скептикам давало привід стверджувати, що не існує ідеології «русского міра» як цілісної концепції, що це «міф» тощо. Помилковість такого погляду криється, з-поміж іншого, і в різниці між західно-європейською та російсько-радянською ментальністю. Адже для останньої, на відміну від західної, не є характерним вироблення чітких і цілісних філософських, богословських чи ідеологічних концепцій та вчень. Достатньо набору гучних гасел, міфів та віри в них у певній частині суспільства («Умом Россию не понять, в Россию можно только верить»). Формування такої квазірелігійної доктрини, яка за задумом має стати офіційною державною та релігійною ідеологією путінської Росії, іще не завершилося. Цей процес триває. Але її обриси на етапі поступового формування були чітко спроектовані ще 2007 р. у т. зв. «Русской Доктрине», яка заклала її основні вектори. Засади чим же офіційним програмним документом якраз і став «Наказ» ВРНС від 27 березня 2024 р., яким введено процес формування ідеології «русского міра» на якісно новий рівень. Тепер вона набула виразних форм, що остаточно засвідчують її несумісність із християнським вченням.

Як зазначають експерти Інституту вивчення війни (ISW), у прийняттю «наказів» «РПЦ об'єднує попередні кремлівські наративи у відносно цілісну ідеологію»<sup>20</sup>.

<sup>18</sup> Русская Доктрина (текст). Русская Доктрина: Сергеевский Проект. URL: <http://www.rusdoctrina.ru/page95507.html>.

<sup>19</sup> Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира. РПЦ: ОС МП. 2009. 3 ноября. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>.

<sup>20</sup> Russian Offensive Campaign Assessment, March 29, 2024. Institute for the Study of War (ISW). URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-march-29-2024>.

Слід зазначити, що витворення ідеології «русского міра» тривало 30 років. Початково цей концепт зародився на поч. 1990-х у надрах групи «методологів» (у ЗМІ їх ще нерідко називали «сектою методологів») – московського інтелектуального гуртка, який за радянських часів перебував під кураторством КДБ і на кінець 1980-х мав вплив на деяких представників партійно-господарської номенклатури СРСР. У 1990-х до цієї «секти» належали П. Шедровицький, Є. Островський, Г. Павловський, С. Кирієнко, В. Сурков та інші, які сприяли приходу до влади в Росії В. Путіна. Так, Гліб Павловський із 1995 по 2011 рр. був офіційним політтехнологом Адміністрації Президента РФ, де очолював передвиборчі кампанії Б. Єльцина (1996), В. Путіна (2000), а також В. Януковича (2004). Тісно співпрацюючи з тодішнім главою Відділу зовнішніх церковних зв'язів Московської патріархії митрополитом Кірілом Гундяєвим, «методологи» в середині 1990-х стали шукати заміну не актуальній уже комуністичній ідеології, зробивши ставку на православ'я як основу нової національної ідеї РФ. Саме вони вперше розробили концепт «русского міра» і запропонували його на озброєння керівництву РПЦ МП, а пізніше і Кремля<sup>21</sup>.

Вони дали поштовх до просуванням цих ідей, якими почав займатися т. зв. «Всесвітній Російський Народний Собор» (ВРНС), що був створений у 1993 р. з ініціативи митрополита Кіріла Гундяєва. В інтерпретації представників РПЦ МП нарративи «русского міра» отримали вже зовсім інше, ніж до того, забарвлення та зміст, поступово набувши ознак окремої гібридної неофашистської ідеології.

У новій доктрині, пропагованій московським патріархом, знайшли своє втілення запозичення з різних квазірелігійних і маргінальних теорій. По суті, це така собі «гримуча суміш», «гібрид», в якому до купи зведено подекуди протилежні доктрини та ідеологеми, причому часто відверто нехристиянські, через що ця суміш набуває характеру «єресі».

Зокрема, як ми вже могли переконатися, там знайшли своє відображення ідеї неофашизму та неонацизму, а також старі комуністичні міфи й уявлення. Є там місце й для переосмисленої ісламістської фундаменталістської ідеї про політичну єдність «ісламського світу», відродження єдиного Ісламського Халіфату та його світової гегемонії задля протистояння Заходу. Запозичуючи такі погляди та гасла, сучасні ідеологи «русского міра», по суті, спробували трансплантувати ідеї світового Ісламського Халіфату на православний ґрунт. Тож у новопосталій російській міфотворчості ідеал середньовічного священного Халіфату замінили штучним міфом про т. зв. «святу Русь» (якої ніколи в історії не існувало). Власне й сам термін «російський світ» («русский мір») упродовження у вжиток як окрема ідеологема на кшталт «ісламського світу» (рос. «исламского мира»)<sup>22</sup>.

Схильність «колективної свідомості» російського пострадянського суспільства до подібних штучних міфів і тоталітарних ідеологем, а також їх затребуваність витворили сприятливий ґрунт для поширення та популярності новопосталих псевдоправославних фундаменталістських ідей, які насправді є сучасним трансформованим утіленням ідей неофашизму, неонацизму, націонал-комунізму та ісламістського фундаменталізму, перероблених і пристосованих під православним камуфляжем до російсько-пострадянської ментальності.

За влучним висловом професора кафедри теології Ексетерського університету Брендона Галлахера, ідеологія «русского міра» «є формою етнорасового релігійного фундаменталізму, з апеляцією до крові, землі, віри, нації, народу, мови та царя / вождя. Як і попередні етноцентризми, він демонізує всіх, хто йому протистоїть. А водночас у логіці ідеології “русского міра” Захід є великим супротивником, таким собі “верховним демоном”. Ідеологія російського світу («русского міра») – це новий нацизм, нацистська ідеологія XXI століття»<sup>23</sup>.

Такий погляд на це новітнє вчення поділяють понад 1500 християнських теологів світу, які підписали спільну Декларацію про вчення щодо «русского міра» і засуджують цю доктрину як нехристиянську та єретичну<sup>24</sup>.

Один зі співавторів цієї Декларації, відомий православний богослов архім. Кирило (Говорун) надав богословське визначення пропагованій у РПЦ МП фундаменталістській ідеології як прояву філетизму та еклезіологічної єресі<sup>25</sup>. На його переконання, вона є дуалістичною, заснованою на симбіозі релігії з політикою. Такі риси ще св. Іринея Ліонський

<sup>21</sup> Якубова Л., Головкин В., Примаченко Я. «Русский мир» на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії: Аналітична доповідь. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2018. С. 72, 74–79; Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. Київ: КЛЮ, 2018. С. 31–43, 98–111.

<sup>22</sup> Шумило С.В. Ідея «русского міра» як теологія війни московського патріарха Кіріла: до постановки проблеми. *Сіверянський літопис*. 2022. № 4 (166). С. 126–134.

<sup>23</sup> Gallaher B. ФОНТАМЕНТАΛΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ «ΡΩΣΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ» ΚΑΙ Η ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ. *The Volos Academy for Theological Studies*. 2022. 4 Μαρτίου. URL: [https://www.polymerwsvolos.org/2022/03/04/fontamentalistiki\\_ideologia\\_russki\\_mir/](https://www.polymerwsvolos.org/2022/03/04/fontamentalistiki_ideologia_russki_mir/).

<sup>24</sup> A Declaration on the “Russian World” (Russkii mir) Teaching. *Public Orthodoxy*. URL: <https://publicorthodoxy.org/2022/03/13/a-declaration-on-the-russian-world-russkii-mir-teaching/>.

<sup>25</sup> Говорун Кирило, архимандрит. «Російський світ» як еклезіологічна єресь...

й інші святі отці Церкви визначали як ересь. Вони сприймали ересі як форми язичницького мислення, замасковані під християнство. Це стосується й ідеології т. зв. «русского міра». Цю гібридну квазірелігійну ідеологію можна порівняти з офіційною язичницькою імперською релігією, якою тепер підміняється православ'я в Росії<sup>26</sup>.

По суті, у РПЦ МП відбувається «догматизоване» спотворення й перекручення православ'я. Що, утім, відповідає меті як правлячого режиму РФ, так і московського патріарха Кіріла Гундяєва, які зацікавлені в догматизації підпорядкування Церкви державі та неосоветській реставрації під виглядом удаваного «відродження православ'я» в Росії. Процес советизації Церкви та перетворення її на інструмент тоталітарної держави (свого роду «релігійний придаток» такої держави) із зовнішнім падінням комунізму в сучасній РФ не лише не послабшав, а останнім часом помітно посилюється<sup>27</sup>.

Доводиться констатувати, що через сакралізацію підробок, міфів і брехні під удаваним зовнішнім виглядом «православ'я», у Росії нині відбувається тонка внутрішня підміна на більш глибокому рівні. По суті, можна сказати, що це є спроба перебрати на себе роль т. зв. «антихриста». Адже давньогрецьке слово «анти» (грец. ἀντί) у перекладі означає не лише «проти», але й «замість», тобто заміну одного іншим, фальсифікацію, підміну. А отже, «антихристиянство» – це не просто те, що «проти християнства», а те, що підміняє його при зовнішньому оманливому прикриванні удаваним християнством. Саме це нині ми спостерігаємо в РПЦ МП з її «теологією війни», масовою мілітаризацією церковної свідомості та «сакралізацією» вбивств і геноциду українського мирного населення. Це явна ознака маргіналізації та виродження в еретичність і сектантство як РПЦ МП, так і тієї частини російського суспільства, що готове сприймати й споживати такі духовні сурогати<sup>28</sup>.

\* \* \*

Із прийняттям московським патріархом та іншими ієрархами РПЦ МП 27 березня 2024 р. програмного документа, в якому окреслюються основні принципи та апологія антиєвангельської ідеології «русского міра», фактично задекларовано їхній курс на остаточне відпадання в схизму від Вселенського православ'я, яке вони розпочали від 2018 р. Цей офіційний документ є свідомим актом прийняття ними антихристиянського вчення, що ставить їх як ересіархів поза межі Православної Церкви та піддає церковно-канонічним санкціям і осуду.

Усі 488 делегатів ВРНС, зокрема й московський патріарх, ієрархи та священники РПЦ МП, як і політичні та громадські діячі РФ, котрі проголосували за цей антихристиянський, ксенофобський та геноцидний за змістом документ, відтепер мають підстави підлягати міжнародному осуду та санкціям, а делегати від РПЦ МП – це й церковному суду. Прийняття ними злочинного «наказу» створює унікальну можливість для притягнення до світського та церковного суду всіх, хто проголосував за нього. Відтепер він є важливим аргументом і «речовим доказом» як для майбутнього Міжнародного кримінального суду в Гаазі, так і для майбутнього церковного суду за участі Вселенського патріарха та інших представників помісних православних Церков.

## References

- Brovko, L. (2010). Nemetskaia Evanhelycheskaia tserkov y natsyonal-sotsyalyzm [German Evangelical Church and national-socialism]. *Novaia y noveishaia ystoriya – New and modern history*, 1, P. 71–93.
- Brovko, L. (2017). Nemetskiye khrystyane. Pravoslavnaia entsyklopediya [German Christians. Orthodox encyclopaedia]. Moscow, Russia.
- Lakër, U. (2015). Putynizm. Rossyia y ee budushchee s Zapadom. Nehlasnye voiny [Putinism. Russia and its future with the West. Unspoken wars]. New York, USA.
- Shenfield S. (2001). Russian fascism: traditions, tendencies, movements. Armonk, USA.
- Ulbricht J. (1998). Deutschchristliche und deutschgläubige Gruppierungen. Handbuch der deutschen Reformbewegungen: 1880–1933 [German Christian and German religious groups. Handbook of German reform movements: 1880–1933]. Wuppertal, Germany.
- Umland, A. (2007). Try raznovydnosti postsovetskoho fashyzma. Sovremennyye ynterpretatsyy russkoho natsyonalizma [Three varieties of post-Soviet fascism. Modern interpretations of Russian nationalism]. Stuttgart, Germany.
- Umland, A. (2008). Postsovetskyye pravoekestremystskyye kontrelyty y ykh vlyaniye v sovremennoi Rossyy [Post-Soviet right-wing extremist counter-elites and their influence in modern Russia]. *Neprykosnovenyi zapas – Untouchable reserve*, 1. Moscow, Russia.

<sup>26</sup> Див.: «Не є християнами ті, хто не прагне діалогу, а лише обвинувачус»...

<sup>27</sup> Щоткіна К., Сверсток Є., Шумило С., Сугоняко О. Священна Третюримська імперія. *Дзеркало тижня*. 2007. 18 травня. URL: [https://zn.ua/ukr/SOCIUM/svyaschenna\\_tretorimska\\_imperiya.html](https://zn.ua/ukr/SOCIUM/svyaschenna_tretorimska_imperiya.html).

<sup>28</sup> Шумило С. Фальшиві «пророцтва» чернігівського «архієпископа» Херувима Дегтяря як підґрунтя войовничих містифікацій московського патріарха Кіріла. *Сіверянський літопис*. 2022. № 5–6. С. 157–166.

Yakubova, L. (2018). Duhinizm: u labiryntakh neoievraziiskyykh interpretatsii konstrukta «russkiy myr». Russkiy myr» v Ukraini: na kraiu prirvy [Duginism: in the labyrinths of neo-Eurasian interpretations of the construct «russian world». «Russian world» in Ukraine: on the edge of the cliff]. Kyiv, Ukraine.

Yakubova, L., Holovko, V., Prymachenko, Ya. (2018). «Russkiy myr» na Donbasi ta v Krymu: istorichni vytoky, politychna tekhnolohiia, instrument ahresii: Analitychna dopovid [«Russian world» in Donbas and Crimea: historical origins, political technology, instrument of aggression: Analytical report]. Kyiv, Ukraine.

**Шумило Сергій Вікторович** – кандидат історичних наук (PhD), доктор теології (ThDr), директор Міжнародного інституту афонської спадщини, запрошений науковий співробітник кафедри класики, древньої історії, релігії та теології Ексетерського університету (Великобританія), науковий співробітник Інституту історії України НАН України, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заслужений працівник культури України (Київ, Україна).

**Shumylo Serhii** – candidate of historical sciences (Ph.D. in history), doctor of theology (Th.Dr.), director of the International institute of the Athonite legacy, visiting research fellow in the department of classics, ancient history, religion and theology, University of Exeter (UK), research fellow of the Institute of history of Ukraine at the National Academy of sciences of Ukraine, associate professor of the department of humanities of National academy of managerial staff of culture and arts, honored worker of Ukraine culture (Kyiv, Ukraine).

E-mail: institute@afon.org.ua

### **"ORDINARY FASCISM" OR "RUSSIAN WORLD" OF MOSCOW PATRIARCH KIRILL AS AN APOLOGY FOR ANTI-CHRISTIANITY, XENOPHOBIA AND VIOLENCE**

**The purpose of the publication.** The article analyses the «Order of the XXV World Russian People's Council» entitled «The Present and future of the Russian world», which was approved by the delegates of the so-called «World Russian people's council» (WRPC) on 27 March 2024 in the Hall of Church councils of the Cathedral of Christ the Saviour in Moscow under the chairmanship of Moscow Patriarch Kirill Gundyayev. The author also examines the development and analyses the main ideological postulates of the modern Russian fundamentalist-militant doctrine of the «Russian world», which has been actively implemented in the ROC MP by Kirill Gundyayev and the FSB since the late 1990s and which served as an ideological justification for Russia's aggression against Ukraine and the genocide of the Ukrainian people in 2022–2024. The author comes to **the conclusion** that the document adopted on 27 March 2024 is unprecedented as it was issued under the auspices of the leadership of the ROC MP and received the highest blessing and authorisation from the Patriarch and other hierarchs of the Moscow Patriarchate. The author of the article notes that this document essentially resembles and partially copies the programme documents of the pro-Nazi church movement known as the Glaubensbewegung «Deutsche Christen»; it contradicts the Gospel doctrine, Christian worldview and Orthodox theology, and is an outright apology for anti-Gospel ideas. In particular, the author draws attention to the fact that the document proclaims Russia's war against Ukraine as a «holy war», which is how the leaders of the ROC MP are trying to legitimise and «sacralise» it. At the same time, authors of the document completely deny the right to separate existence of Ukraine and the Ukrainian people. Instead, they proclaim a return to the old, anachronistic and completely unscientific Russian imperial and mythological «doctrine of the triunity of the Russian people». Patriarch Kirill of Moscow and other drafters of the document state that «after the completion of the Special Military Operation (SMO), the entire territory of modern Ukraine should be included in the zone of Russia's exclusive influence», and «the possibility of existence on this territory» an independent Ukrainian state «should be completely excluded». While proclaiming claims to Russia's global leadership in the «new world order», the document's authors declare the «spiritual and civilizational» exclusivity of the «Russian world», its «millennial reign» on earth and the role of «Katechon» («Restraining the world's mystery of iniquity»). According to the author, the document approved by the leadership of the ROC MP, encroaching on the freedom of nations to self-determination, freedom and independence, denies the very right of existence of Ukrainians as a separate people, ignores the historical processes of development of their cultural identity and statehood. In addition, he falls under a number of pseudo-Christian heretical teachings that have been repeatedly condemned by many of the holy fathers of Orthodoxy. The author of the article emphasises that attempts by the leadership of the Moscow Patriarchate to «sacralise» and endow the modern Russian Federation and its ruling criminal regime with «messianic» features indicate that it is trying to artificially create a new civil religion, which is outwardly covered by medieval Christian terms, but is inherently anti-Christian and anti-Gospel. In addition, the adopted document is neo-fascist and neo-Nazi in nature, containing calls for xenophobia, racism, violence and genocide. According to the author, Moscow Patriarch Kirill Gundyayev was the one who formulated and presented to Putin and his entourage a new militant fundamentalist quasi-religious ideology, which was adopted by the Putin regime in its aggression against Ukraine and which is now the cause of genocide and deaths of tens of thousands of Ukrainian civilians.

**Key words:** Russian World, Kirill Gundyayev, Vladimir Putin, Alexander Dugin, ROC MP, WRPC, Moscow Patriarch, Russia, Russian aggression, genocide.

Дата подання: 1 квітня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 26 квітня 2024 р.

**Цитування за ДСТУ 8302:2015**

Шумило, С. «Звичайний фашизм», або «Рускій мір» московського патріарха Кіріла як апологія антихристиянства, ксенофобії та насильства. *Сіверянський літопис*. 2024. № 2. С. 148–160. DOI: 10.58407/litopis.240215.

**Цитування за стандартом APA**

Shumylo, S. (2024). «Zvychainyi fashyzm», abo «Russkii mir» moskovskoho patriarkha Kirila yak apolohiia antykhrystyianstva, ksenofobii ta nasylstva [“Ordinary Fascism” or “Russian world” of Moscow patriarch Kirill as an apology for anti-christianity, xenophobia and violence]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, P. 148-160. DOI: 10.58407/litopis.240215.

